

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.99.9>

УДК 811.161.2'373.46

АНГЛОСУРЖИК У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ВЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

ДІЛЬНА

Оксана Андріївна,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри гуманітарної освіти,
Львівський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти;
вул. Огієнка, 18а, Львів, 79007;
e-mail: dilnamartynyak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7798-73

Oksana

DILNA,

PhD in Philology, Docent of the
Humanities Education Department,
Lviv Regional Institute of Post-Diploma
Pedagogical Education;
18 A, Ohienka St., Lviv, 79007;
e-mail: dilnamartynyak@gmail.com

У статті проаналізовано випадки використання англізмів із компонентом бук- / -бук у професійному мовленні вчителів-словесників (буктрейлер, буккросинг, артбук, воркбук, лепбук, скрапбук). З'ясовано основні причини появи й поширення чужих слів у мовленні педагогів. Основну увагу зосереджено на семантичному аналізові англосуржикових слів. Доведено, що досліджувані композити не є назвами нових понять, а тому мають бути замінені на власне українські слова й словосполучки з прозорою семантикою.

Ключові слова: англізм, англосуржик, композит, професіоналізм.

Упродовж двох останніх десятиліть спостерігаємо за процесом активного поповнення лексичного фонду української мови. Поповнення не завжди є збагаченням нашої мови, адже йдеться про засилля чужих слів, передовсім – англізмів. Звичайно, поява деяких із них зумовлена «внутрішньомовними потребами (необхідністю назв для нових предметів, процесів, понять) і прагненням до мовної економії» [Чернікова, Смілик 2009: 129]. Однак доволі часто процес запозичання не пов'язаний із появою нових понять чи об'єктів, які треба назвати, а радше з намаганням мовців вияскравити й увиразнити висловлювання за допомогою нових і незвичних слів, продемонструвати власну освіченість і неординарність.

Мовлення сучасних педагогів також зазнає англізації. Це зумовлено впливом англійської мови на різні сфери нашого життя, труднощами перекладу, активним вивченням педагогічного досвіду колег з англомовних країн, а також використанням в освітньому процесі методів роботи зі сфери економіки, бізнесу та менеджменту. Нерідко педагоги використовують чужомовні слова для позначення понять, що вже мають або можуть мати українські назви.

Багато сучасних українських мовознавців досліджували іншомовні запозичення (Б.М. Ажнюк, Л.М. Архипенко, М.В. Григоренко, Л.С. Козуб та інші). Чужомовні слова в різних терміносистемах української мови також неодноразово були об'єктом аналізу, а саме: науково-технічній (І.П. Скорейко-Свірська), економічній (О.С. Дьолог), масмедіа (О.В. Гурко).

Комплексне дослідження запозичень у професійному педагогічному мовленні є надзвичайно актуальним, адже кількість нових термінів чужомовного походження в освітянському середовищі невпинно зростає. Варто з'ясувати, чи завжди йдеться про виправданий факт запозичення, чи виключно про моду на нові слова й небажання добирати вже наявні українські відповідники або творити нові.

Як слушно зазначає О.С. Дьолог, «іншомовна термінологіка є незамінним засобом лаконічного і точного передавання інформації в текстах, що призначені для вузьких спеціалістів, але може виявитись нездоланною перешкодою для розуміння науково-популярного тексту непідготовленим читачем» [Дьолог 2019: 13]. На нашу думку, друга частина цієї тези якраз стосується навчально-методичної літератури. Лексика, якою послуговуються педагоги, повинна мати прозору семантику, бути зрозумілою і для учнів, і для колег.

Почастішали випадки використання англійського компонента *бук-* / *-бук* у професійному мовленні педагогів мовно-літературної освітньої галузі. Аналізуючи навчально-методичну літературу, натрапляємо на низку новотворів. Варто з'ясувати, чи доречно їх використовувати, чи краще замінити на власне українські відповідники, адже словники не фіксують ні самостійного слова *бук*, ні складних слів із цим чужомовним компонентом. Натомість, маємо український відповідник *книго-* у складі низки слів, наприклад: *книгогриз*, *книгозбір*, *книголюб*, *книгопродавець*, *книгосховище* тощо (ОС).

Буктрейлер – це новотвір, що поєднує два англізми: *бук* – книжка, *трейлер* – комерційний вид реклами, початково для майбутніх фільмів у вигляді відеоролика, який складається з коротких і зазвичай найбільш видовищних уривків фільму для його анонсування або реклами. Прикметно, що компонент *бук*- не подано у словнику як окреме слово, а іменник *трейлер* знаходимо в лексикографічних джерелах, але з іншими значеннями: 1) потужна машина, тягач із причепом для перевезення великогабаритних неподільних вантажів; 2) причіп для перевезення великогабаритних неподільних вантажів; 3) житловий будиночок на колесах, що причіпляється до автомобіля; 4) у системах обробки інформації – завершувальна частина повідомлення, пакету, магнітної стрічки, яка вказує на його закінчення та містить конкретну інформацію (ВТССУМ: 1471).

У терміносистемі методики викладання літератури іменник *буктрейлер* використовують для позначення «короткого відео, що візуально презентує книгу». Педагоги стверджують, що «буктрейлери викликають багато цікавості в дітей покоління візуалів <...> буктрейлери можна присвячувати позакласному читанню книжок з історії, фізики та будь-якого іншого предмета» [Колодяжна].

Прикладів використання цього англосуржикізма в навчально-методичних працях знаходимо чимало, наприклад: *Презентація «Буктрейлер до твору Зірки Мензатюк»* <...> [Коновал]; *Освітній буктрейлер як новітня технологія популяризації читання на уроках української літератури* [Давидова]; *Що таке буктрейлер та як його використати для уроків літератури* [Колодяжна].

Оскільки слово англійського походження «трейлер» активно використовують у кіноіндустрії, то цілком зрозуміло, чому цим терміном називають відеоролик до книжки. Але цей доречний, на перший погляд, англізм варто замінити словом із більш прозорою семантикою, наприклад, *відео* або *відеоролик*.

Щодо компонента *бук*- / *-бук*, то на уроках словесності його варто уникати, адже учні читають книги і книжки, на основі яких створюють відеоролики, або трейлери. Отже, незважаючи на лаконічність англізма *буктрейлер*, варто віддавати перевагу словосполучі *відео / відеоролик до книжки*.

Буккросинг – ще один композит-англізм, який активно використовують освітяни. Так називають заходи, які пов'язані з обміном книжками, наприклад: *Урок «Буккросинг – нове захоплення для всіх школярів»* [Куліченко]; *Довготривалий проєкт «Буккросинг – захоплення сучасних людей»* [Сінькова].

Слово *кросинг* зі значенням 'обмін чим-небудь між людьми (книгами, речами, листівками і т. ін.)' зафіксовано на сайті «Горох. Українські словники», але воно не є поширеним у літературному вжитку. Тому немає потреби використовувати його замість власне українського слова *обмін* та ще й поєднувати зі словом *бук*, популяризуючи таким чином англосуржик у терміносистемі мовно-літературної освітньої галузі. Замість нього вживаймо український аналог *книгообмін* – 'обмін книгами між бібліотеками, організаціями або приватними особами' (ВТССУМ: 548).

Компонент *бук-* / *-бук* нерідко є другою частиною складних слів, що називають різні види книг, саморобних (рукописних) і друкованих, зокрема: *артбук*, *воркбук*, *лепбук*, *скрапбук*. Усі ці англізми використовують педагоги-словесники, наприклад: *Лепбук до Дня української писемності та мови* [Стороженко]; *Майстер-клас «Використання технології Лепбук на уроках української мови та літератури»* [Карповець]; *План-конспект роботи творчої майстерні «Скрапбук – новий засіб вивчення української літератури»* [Воробей]; *Використання артбуків та буктрейлерів на уроках української мови та літератури* [Горелова]; *Воркбук з української літератури для підготовки до ЗНО-2021* [Вороніна].

Композит *артбук*, приміром, зафіксовано лише у «Словнику новітніх англізмів» зі значенням 'книга мистецьких графічних зображень одного автора або тематична' (СНА: 41).

У навчальному процесі з метою заохотити школярів до читання використовують саморобні книжки, які містять зображення та ілюстрації, що зібрані у вигляді альбому під однією обкладинкою. Виготовлення такої книжечки застосовують на уроках української літератури під час вивчення біографії письменника чи його твору, а на уроках української мови під час вивчення частин мови, членів речення [Горелова].

Метод роботи з учнями, вочевидь, цікавий і дієвий, але не варто використовувати для його називання англiзм *артбук*. Краще послуговуватися складним словом *арткнига*, яке використовують у сфері книговидавання, наприклад: *Арткнига як складник візуальної парадигми сучасного медійного середовища* [Шульська, Кошелюк, Рожило 2020: 194]. Окрім цього, можна вживати словосполуки з прозорою семантикою, наприклад, *саморобна книжка* або власне український демiнiутив *книжечка*.

Зовсім незрозумілим є використання англiзма *воркбук*: *Воркбук з української літератури для підготовки до ЗНО-2021* [Вороніна]. Не варто замінити слова *робота* і *книга* на чужі. Хіба вже набрид усім «робочий зошит»? Якщо це англосуржикове слово з'явилося в мовленні педагогів-словесників, то, мабуть, лише з однією метою: привернути увагу учня, можливо, навіть здивувати.

Англійські слова *лепбук* і *скрапбук* так само вважаємо недоречними. Їх використовують для називання дитячих саморобок, які виготовляють у процесі вивчення певної теми. Натрапляємо на ці англосуржикізми в методичних текстах, наприклад: *У сучасній українській школі лепбук тільки-но набуває поширеності <...> у такий спосіб можна опановувати нові знання, у яскравих формах творчо структуруючи нову інформацію. Лепбук дослівно з англійської – «наколінна книга»: «lar» – коліно, «book» – книга. Лепбук – це саморобна інтерактивна папка чи зошит, в які збираються і яскраво оформлюються різноманітні пізнавальні матеріали з певної теми вивчення. Лепбук обов'язково має різні за розміром кишеньки, вставки, рухливі деталі, віконця, міні-книжечки тощо з цікавою інформацією щодо предмету вивчення* [Карповець]. «Словник новітніх англiзмів» фіксує лексему *лепбук* (*lapbook*) – «інтерактивна тематична папка для дітей із яскраво оформленими дидактичними матеріалами» (СНА: 158). Вважаємо, що краще використовувати словосполуки *саморобна книжка* або *тематична папка*.

Саморобну книжку педагоги ще називають *скрапбуком*. «Скрапбук як дидактичний прийом є ефективним засобом, який допомагає зацікавити учнів читанням художньої літератури, підвищує пізнавальний інтерес, читацьку активність» [Конончук].

В англо-українських словниках зазвичай присутній більш широкий переклад терміна *скрапбук* ‘альбом для наклеювання вирізок або альбом для вирізок із друкованих видань, зображень, фотографій’, але цей термін прийнято застосовувати до спеціальним чином декорованих фотоальбомів, що складаються з окремих листів, кожен із яких висловлює закінчену думку, виражену фотоколажем. Такі альбоми можуть охоплювати найрізноманітніші теми: весілля, ювілей, народження дитини, канікули на морі, шкільне життя і т. д. [Сорока].

У «Словнику новітніх англiзмiв» слово *скрапбук* має значення ‘оригінально оформлений, декорований фотоальбом’ (*Зробіть скрапбук про ваше життя*) (СНА: 221). Враховуючи контексти використання англiзмiв *артбук*, *лепбук* і *скрапбук*, вважаємо, що педагоги застосовують їх на позначення того самого предмета. Під час вивчення теми з української мови чи художнього твору, учні готують невелику *саморобну книжечку* або *альбом*, *тематичну папку* тощо для кращого розуміння та запам’ятовування. Отже, у цьому разі варто послуговуватися українськими словосполученнями. Не варто засмічувати мову учнів і педагогів незрозумілим англосуржиком.

Проаналізувавши випадки використання англiзмiв *буктрейлер*, *буккросинг*, *артбук*, *воркбук*, *лепбук*, *скрапбук*, робимо висновок про те, що всі ці новотвори є жаргонізмами педагогічної сфери. Відтак використання англiзмiв можна виправдати лише в усному професійному спілкуванні педагогів. Проте послуговуватися англосуржиком у науково- та навчально-методичних розробках не варто, адже це суперечить особливостям професійної мови. Так само, спілкуючись з учнями, варто уникати цих новотворів: педагоги мають дотримуватися літературної норми.

Тлумачення професіоналізмів з компонентом *бук-* / *-бук* подає лише «Словник новітніх англiзмiв». Сама ж фіксація в цьому лексикографічному джерелі не свідчить про протребу чи вимогу використовувати англосуржик на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Укладачі зазначають: «Цей словник не ставить собі за мету ввести всі зафіксовані англiзми в літературний стандарт. Це своєрідний зріз лексики, яку більш

чи менш активно вживають на сучасному етапі. Через декілька років частина з цих слів покине активний вжиток, частина видозмінить значення, з'являться нові лексеми, яких тут нема» (СНА: 3).

Отже, і компонент, і слово «бук» в українській мові є недоречними, «баластним». Тому педагогам не варто популяризувати англосуржик в середовищі колег і школярів. Ці новотвори збіднюють і засмічують мовлення учнів, заважають простежувати зв'язки між спорідненими словами та збагачувати своє мовлення новими словами власне українського походження.

Воробей Т.М. План-конспект роботи творчої майстерні «Скрапбук – новий засіб вивчення української літератури». URL: <https://vseosvita.ua/library/plan-konspekt-roboti-tvorcoi-majsterni-skrapbuk-novij-zasib-vivcenna-ukrainskoi-literaturi-298130.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Вороніна О. Воркбук з української літератури для підготовки до ЗНО-2021. URL: <https://book-ye.com.ua/catalog/pidruchnyk-ta-posibnyk-vorkbuk-z-ukrayinskoyi-literatury-dlya-pidhotovky-do-zno-2021/> (дата звернення: 12.10.2023).

Горелова Н.Г. Використання артбуків та буктрейлерів на уроках української мови та літератури. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vikoristannya-artbukiv-ta-buktrejleriv-na-urokah-ukrainsko-movi-ta-literaturi-306621.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Давидова К.С. Освітній буктрейлер як новітня технологія популяризації читання на уроках української літератури. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-osvitniy-buktrejler-yak-novitnya-tehnologiya-populyarizaci-chitannya-na-urokah-ukrainsko-literaturi-64535.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Карновець М. Майстер-клас «Використання технології Лепбук на уроках української мови та літератури». URL: <https://naurok.com.ua/mayster-klas-vikoristannya-tehnologi-lepbuk-na-urokah-ukrainsko-movi-ta-literaturi-220976.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Колодяжна Д. Що таке буктрейлер та як його використати для уроків літератури. URL: <https://vseosvita.ua/news/shcho-take-buktrejler-ta-yak-yoho-vikorystaty-dlia-urokiv-literatury-4374.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Коновал Л.М. Презентація «Буктрейлер до твору Зірки Мензатюк “Таємниця козацької шаблі”». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-buktrejler-do-tvoru-zirki-menzatyuk-taemnicya-kozacko-shabli-238754.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Конончук Н. Використання скрапбукінгу на уроках української літератури. URL: https://kononchykn.blogspot.com/2017/03/blog-post_20.html (дата звернення: 12.10.2023).

Куліченко І.В. Урок «Буккросинг – нове захоплення для всіх школярів». URL: <https://naurok.com.ua/urok-bukkrosing-nove-zahoplennya-dlya-vsikh-shkolyariv-128205.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Сінькова О.М. Довготривалий проєкт «Буккросинг – захоплення сучасних людей». URL: <https://vseosvita.ua/library/dovgotrivalij-proekt-bukkrosing-zahoplenna-sucasnih-ludej-davajte-minatis-knigami-511930.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Сорока І.І. Скрапбукінг як дидактичний прийом підвищення мотивації учнів до вивчення зарубіжної літератури. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-skrapbuking-yak-didaktichnij-priyom-pidvischennya-motivaci-uchniv-do-vivchennya-zarubizhno-literaturi-v-shkoli-45032.html> (дата звернення: 10.10.2023).

Стороженко Н.П. Лепбук до Дня української писемності та мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/lepbuk-do-dna-ukrainskoi-pisemnosti-ta-movi-490539.html> (дата звернення: 10.10.2023).

Українська мова. Енциклопедія. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004.

Чернікова Л.Ф., Смілик Т.І. Англiцизми в сучасній українській мові. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 152. С. 129–133.

Шульська Н.М., Кошелюк О.М., Рожило М.А. Арткнига як складник візуальної парадигми сучасного медійного середовища. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31(70). № 3. Ч. 3. С. 194–198.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ – Ірпінь: Перун, 2005.

ОС – Онлайн-словник Українського мовно-інформаційного фонду НАН України. URL: <https://svc2.ulif.org.ua/dictua/> (дата звернення: 10.11.2023).

СНА – Словник новітніх англійзмів. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EUFAKfLLF-wrhkujkHYO9waijmHFjUqi/view> (дата звернення: 17.11.2023).

REFERENCES

Chernikova, L.F., Smilyk, T.I. (2009). Anglicism in the Modern Ukrainian Language. *Kultura narodiv Prychornomoria*, 152, 129–133 (in Ukr.).

Davydova, K.S. Educational Booktrailer as a New Technique of Popularizing Reading at the Lessons of Ukrainian Literature. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-osvitniy-buktrejler-yak-novitnya-tehnologiya-populyarizaci-chitannya-na-urokah-ukra-nsko-literaturi-64535.html> (accessed: 05.11.2023).

Horelova, N.H. Using artbooks and booktrailers at the Lessons of the Ukrainian Language and Literature. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vikoristannya-artbukiv-ta-buktrejleriv-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-306621.html> (accessed: 5.11.2023).

Karpovets, M. Master class “Using Lapbook Technology at the Lessons of Ukrainian Language and Literature”. URL: <https://naurok.com.ua/mayster-klas-vikoristannya-tehnologi-lepbuk-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-220976.html> (accessed: 10.11.2023).

Kolodiazna, D. What is a Booktrailer and How It Can Be Used At Literature Lessons. URL: <https://vseosvita.ua/news/shcho-take-buktrejler-ta-iak-ioho-vykorystaty-dlia-urokiv-literatury-4374.html> (accessed: 05.11.2023).

Kononchuk, N. Using Scrapbooking at the Lessons of Ukrainian Literature. URL: https://kononchykn.blogspot.com/2017/03/blog-post_20.html (accessed: 05.11.2023).

Konoval, L.M. Presentation “Booktrailer to Zirka Menzatiuk’s Work “The Mystery of Kosack Sword”. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-buktrejler-do-tvoru-zirki-menzatyuk-taemnicya-kozacko-shabli-238754.html> (accessed: 05.11.2023).

Kulichenko, I.V. Lesson “Bookcrossing – a New Fad For All Schoolchildren”. URL: <https://naurok.com.ua/urok-bukcrossing-nove-zahoplennya-dlya-vsikh-shkolyariv-128205.html> (accessed: 21.10.2023).

Shulska, N.M., Kosheliuk, O.M., Rozhylo, M.A. (2020). Artbook as a Component of Visual Paradigm of Modern Media Environment. *Vcheni zapysky TNU im. V.I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70), 3(3), 194–198 (in Ukr.).

Sinkova, O.M. A Longterm Project “Bookcrossing – a Hobby of Modern People”. URL: <https://vseosvita.ua/library/dovgotrivalij-proekt-bukkrosing-zahoplenna-sucasnih-ludej-davajte-minatis-knigami-511930.html> (accessed: 20.11.2023).

Soroka, I.I. Scrapbooking as a Didactic Method of Enhancing Students’ Motivation to Study Foreign Literature. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-skrapbuing-yak-didaktichny-priyom-pidvischennya-motivaci-uchniv-do-vivchennya-zarubizhno-literaturi-v-shkoli-45032.html> (accessed: 15.11.2023).

Storozhenko, N.P. Lapbook to the Day of Ukrainian Literature and Language. URL: <https://vseosvita.ua/library/lepbook-do-dna-ukrainskoi-pisemnosti-ta-movi-490539.html> (accessed: 15.11.2023).

Vorobei, T.M. Lesson Plan of the Creative Workshop “Scrapbook – a New Way of Studying Ukrainian Literature”. URL: <https://vseosvita.ua/library/plan-konspekt-roboti-tvorcoi-majsterni-skrapbuk-novij-zasib-vivcenna-ukrainskoi-literaturi-298130.html> (accessed: 05.11.2023).

Voronina, O. Workbook in Ukrainian Literature to Prepare For Independent Testing-2021. URL: <https://book-ye.com.ua/catalog/pidruchnyky-ta-posibnyky/vorkbuk-z-ukrayinskoyi-literatury-dlya-pidhotovky-do-zno-2021> (accessed: 05.11.2023).

LEGEND

BTCCYM – Busel, V. (Ed.). (2005). Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language. Kyiv – Irpin: Perun (in Ukr.).

OC – Online-Dictionary of the Ukrainian Language and Information Fund of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://svc2.ulif.org.ua/dictua/> (accessed: 10.11.2023).

CHA – Dictionary of Modern Anglicisms. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EUFakfLLF-wrhkujkHYO9wajjmHFjUqi/view> (accessed: 17.11.2023).

Статтю отримано 25.11.2023

Oksana Dilna

ANGLOSURZHYK IN THE PROFESSIONAL SPEECH OF LANGUAGE TEACHERS

The article focuses on the analysis of anglicisms in the professional speech of language teachers on the basis of educational and methodological materials posted on the popular educational platforms “Vseosvita” and “Na urok”. The main focus is on the compounds with the element “бук”, as the number of such titles has increased significantly in recent years. The speech of teachers of language and literature abounds in the following anglicisms: буктрейлер, буккросинг, артбук, воркбук, лепбук, скрапбук. It is noteworthy that most of these new words are recorded only in the Dictionary of Modern Anglicisms, which was published in 2022. Other lexicographical sources do not list them, and also do not contain the component “бук” either as part of other compounds or as an independent word.

Anglosurzhyk words appear in teachers’ speech due to various factors: learning from the professional experience of fellow teachers from English-speaking countries, using working methods from such fields as economics, business and management in the educational process, translation difficulties, the desire to make it concise, the desire to embellish their speech with unusual words and evoke interest of the students. Functioning in speech, these new words play the role of professionalisms. The latter are known for their stylistically colouring, they exist beyond the linguistic norm and may disappear over time. However, the widespread usage of these names in educational and methodological works indicates the desire to make these words normative terms.

Compound words of English origin with the component “бук” used by teachers of language and literature do not denote new concepts, and therefore need to be replaced by those with more transparent semantics. The teachers frequently use foreign words to denote concepts that already have or may have Ukrainian names. Transliteration of English words does not enrich our language, but contaminates it and leads to the formation of another type of language mix – anglosurzhyk.

Key words: anglicism, anglosurzhyk, compound, professionalism.